

1. Историјска перспектива. О узроку за настајање Српског језика најбоље говори сам Вук у првој реченици Предговора Рјечника: „Већ има близу иљада година како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књижи немају правога свог језика!” Неколико страница даље, Вук каже и ово: „Ја сам из љубави к српскоме језику и из жеље да би му се што брже помогло, прије неколике године написао и издао на свијет Писменицу српскога језика [...] Из који сам узрока издао ову прву Српску граматику, из овије исти сво издајем и овај први Српски рјечник”. 1.1. Значај Рјечника и потреба за њим почетком XIX века. Срби су имали речнике и граматике и пре Вукових приручника, али у Рјечнику из 1818. године спроведена је Вукова језичка и правописна реформа, у чијој је суштини постављање народног језика у основицу књижевног језика. У овом делу дате су основе савременог српског књижевног језика и у коме је његов највећи значај. Према речима академика Павла Ивића „Вукова језичка револуција била је та која је српским масама скршила пут до писмености (у сваком смислу те речи). Ту се налази тежиште Вуковог дела демократизације наше културе”. П. Ивић сматра „да се не може навести ниједно друго дело у историји српске културе које би одиграло већу улогу као прекретница, као полагање темеља”. Народна књижевност, чији језик је Вуковим залагањем постао књижевни, остала би на периферији научних истраживања да је књижевни српски језик остао славеносрпски. Вук Караџић у Предговору Рјечника описује српску језичку ситуацију у време објављивања ове књиге и каже „ако се наш списатељ родио у вароши, он већ није ни чуо правога и чистога српског језика; ако ли се родио у селу, он је у ђетињству дошао у варош и онђе за 10–15 година учећи науке на туђим језицима, морао заборавити и мислити српски [...] По највише наши књижевници и веће госпде српске по Маџарској кажу да је славенски језик [славеносрпски, Р.Д.] прави српски језик, а овај што њим говори народ (и они) да је само свињарски и говедарски језик и да је покварен од праога”. Вук се у Рјечнику послужио Аделунговим начелом Пиши као што говориш, тј. засновао је у Рјечнику фонолошки правопис, што је било револуционарно. По први пут је употребио своју азбуку и слова љ, њ, ђ, љ, ј, љ, љ. Израда Рјечника. Вук је почео да скупља речи за Рјечник још 1813. године у Брзој Паланци, слушајући суђења сељацима и записујући речи које они користе. Године 1815, на наговор Јернеја Копитара, словеначког слависте који је живео и радио у Бечу, Вук је добио јак импулс да се посвети писању речника. Рад на Рјечнику Вук је започео у Бечу, али је ускоро наставио тај посао у сремском манастиру Шиншатовац, где му је домаћин био Лукијан Мушчки, архимандрит и песник. Замолно је Копитар да му у Шиншатовац пошаље старије речнике – Студејев, Јамбрешћев, Делабелни, Белостенчев, као и Речник Руске академије. Из тих речника преузимао је оне речи које је чуо у српском народу. Замисао да речник не буде само лексикографско већ и етнографско и фолклорно дело припадала је Јернеју Копитару. Предлагао је Вуку да његов речник по свему личи на један речник новогрчког језика који се 1815. године израђивао у Цариграду и који је биловао етнографским подацима. Због тога је и Вук, ради бољег разумевања неких речи, уносио и народне пословице, заговетке, песме, описивао обичаје и веровања. Године 1816. Вук се враћа у Беч са прикупљеним речничким материјалом, а затим, заједно са Копитаром, наставља рад на речнику. Стају се сваке вечери у кући Константина Емануела Ђике. У писму Лукијану Мушчком Вук каже: „Од 6 сати до 8 прегледамо Српски рјечник и додајемо му шта треба. Пред нама стоје два астаљекст kataloga (или стола, астал сам од вас у Срему научно) и на њима велики Аделунг у четири тома и Шелер у пет томова латинских и два немачка”. Вук је читао Копитару речи и објашњавао му њихово значење, а Копитар их је преводио на немачки и латински језик. Првобитна идеја била је да се речи превде на немачки и италијански језик, али се од ње одустало. Када је Српски рјечник био завршен, требало је много времена да се објави. Иако је Вук окупио доста преумераната, то није било довољно за штампање. Осим тога, проблем је представљао и његов револуционисани правопис за који је било немогуће пронаћи штампарију у Бечу. После многобројних недаћа, Српски рјечник објављен је 1818. године у Бечу. 1.3. Пријем Рјечника. Према оцени академика Павла Ивића, „три су ствари у Рјечнику могле изазвати озбиљно негодовање присталица правца којим се у српској књижевности до тада ишло. То су: народни језик очишћен од црквенословенских елемената, револуционисани правопис и јекаско начређе. Међутим, када се Рјечник појавио, нису ово били поводи за најачу вичу. Највише пажње и готово једнодушно згражање у српском друштву привукле су две поједности од рефререзредног значаја: латинична јота у Вуковој ћирилици и многобројни немачки изрази”. 4. Друго издање Рјечника (1852). Вук је објавио и друго издање Рјечника. Било је то 1852. године. Многи сматрају да то није само ново издање Рјечника, већ нова књига. Док се Рјечник из 1818. године заснива на тришћом говору, Рјечник из 1852. године заснива се и на другим дијалектима српског језика, чиме и књижевни српски језик добија надијалекатски карактер. Увећан је и број обрађених речи. У првом издању има 26.270 речи, а у другом око 47.500 речи. Даље, у периоду између 1818. и 1852. Вук је путовао по земљама где живе Срби: Војводини, Угарској, Србији, Славонији, Хрватској, Боки, Црној Гори. За лексикографију нарочито је значајно његово велико путовање 1834–1835. по Приморју. У Предговору другом издању Рјечника Вук пише „Ја сам оне ријечи што су наштампане прије доио амо у глави, пак сам их после пишао како сам их се могао опомињати; ове пак што се сад додају купно сам онда по различнијем крајевима народа нашега, и овога посла ради путовао сам којекуда, као н.п. у Хрватску, Далмацију, Дубровник, Боку и Црну Гору”. На овом путовању Вук је добио прилику да проучи живи, говорни српски језик и да се изгради као лексикограф и скупљач народних умотворина. 2. Друго издање Рјечника избачена је општена лексика, која је изазвала много негодовања када се појавила у првом издању. Увећан је број турцизма са 2.500 на 3.500. И док је у првом издању Рјечника, управљајући се говором свог родног села Тришћа, Вук дословно елиминисао фонему х у народним речима (спирма, ора), спроводио тзв. најновије јотоване (ћерати, ћевојка), претварао ми у ми (млого), у ви (тавица) или у мљ (сумља), у другом издању све је ово изменио под утицајем дубровачког говора и говора муслимана у босанским градовима. У изради другог издања Вуку је помагао знаменити српски лингвиста Ђуро Даничић. Даничић је редговао цео рукопис другог издања, укључујући и латински и немачки текст, а посредовао је и при увођењу четвороакцентске норме у Рјечник из 1852. Рад на Вуковом Рјечнику Даничићу је помогао да формира сопствену концепцију речника, реализовану у његова два остварења: Речнику из књижевних старина српских и Рјечнику Југословенске академије (слова: А–чобо). На речничкој платформи Расковник данас постоји и дигитализована верзија оба издања Вуковог Рјечника: <http://raskovnik.org/>. Речник је дигитализован у оквиру пројекта Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала Појмовник српске културе, чији је носилац Етнографски институт САНУ. 2. Грађа. Према анализи М. Поповића, међу 26.270 речи из Вуковог Рјечника, већину сачињавају речи из Вуковог родног краја, али има и преко двеста речи из Војводине, око шездесет речи из Србије (без Вуковог родног краја), педесетак из Босне и Херцеговине. Већина црквенословенских речи су рускословенског порекла (живоначални, блажени, изумишатијачи, двери, чест). Ове речи Вук је преузео из манастирских књига у Шиншатовцу, а неколико српкословенских преузео је непосредно из народа или од тропашких калуђера. Једна од великих замерки на рачун Вукове језичке реформе, па и његовог Рјечника била је да у народном језику нема довољно речи за апстрактне појмове. Међутим, руска лингвисткиња Галина Тјашко запажа да у Рјечнику из 1818. године има на стотине апстрактних речи: страх, јад, бол, туга, вера, зло, благо итд. Примећује, да су то углавном просте речи, а да међу изведеницама нема много оних са апстрактним значењем. Миодраг Поповић је пребројао око сто педесет апстрактних речи у Рјечнику, а међу њима има и простих и оних које су настале творбом речи: безумље, домислити, жалост, заборав, звичај, збор, знање, злочинство, истина, милост, мисао, неправда, опрез, памет, поштење, правда, радост итд. У

СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ВУКА ДО ДАНАС СЕРБСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОТ ВУКА ДО СОВРЕМЕННОСТИ

КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ

КАТАЛОГ ВЫСТАВКИ

УРЕДНИЦИ:

РЕДАКТОРЫ:

Милосав Тешић
Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

САВЕЗ СЛАВИСТИЧКИХ ДРУШТАВА СРБИЈЕ

БЕОГРАД, 2018

Каталог издају

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ САВЕЗ СЛАВИСТИЧКИХ ДРУШТАВА СРБИЈЕ

Уредници Католага

Милосав Тешић
Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић

Аутори Католага

Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић
Виктор Савић
Ана Мацановић
Татјана Ружин Ивановић
Александар Милановић
Снежана Петровић
Весна Николић
Рада Стијовић
Владан Јовановић
Наташа Вуловић
Наташа Миланов
Милена Јакић
Ненад Крцић
Валентина Илић
Ђорђе Оташевић
Васа Павковић
Јелена Јанковић
Неђо Јошић
Ана Барбатесковић

Рецензенти Католага и изложбе

Предраг Пипер
Даринка Гортан Премк

Графички дизајн Католага

Небојша Боба Васиљевић

Преводиоци на руски језик

Ана Ведјајева / Анна Ведеяева
Александра Матрусова
Јелена Сагалович / Елена Сагалович
Олга Сарајкина / Ольга Сарайкина
Вукосава Ђапа Иветић

Лектори

Валентина Илић
Ненад Крцић
Весна Николић
Бојана Тодић

Порекло илустрација

Библиотека Катедре за српски језик
са јужнословенским језицима Филолошког
факултета УБ
Библиотека Института за српски језик САНУ
Илустрације скениране у Универзитетској
библиотеци „Светозар Марковић” Београд

Изложбу приређује

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

Аутори изложбе

Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић

Дизајн и техничка реализација изложбе

Озарија Марковић Лашић
Небојша Боба Васиљевић

Сарадници на организацији изложбе

Бојана Божић-Хреља
Андреа Раичевић

ИЗЛОЖБА СЕ ПРИРЕЂУЈЕ
ПОВОДОМ XVI МЕЂУНАРОДНОГ
КОНГРЕСА СЛАВИСТА,
КОЈИ СЕ ОДРЖАВА У БЕОГРАДУ
ОД 20. ДО 27. АВГУСТА 2018.

Конгрес организује

Међународни комитет слависта
Бошко Сувајцић, председник Међународног
комитета слависта

Савез славистичких друштава Србије
Рајна Драгићевић, председник Савеза
славистичких друштава Србије

Суорганизатори Конгреса

Филолошки факултет УБ
Љиљана Марковић, декан Филолошког
факултета
Српска академија наука и уметности
Владимир Костић, председник САНУ

Организациони одбор Конгреса

Вељко Брборић, председник
Организационог одбора
Вукосава Ђапа Иветић, секретар
Организационог одбора
Љиљана Марковић
Бошко Сувајцић
Љиљана Бајић
Петар Буњак
Рајна Драгићевић
Александар Милановић
Александра Корда Петровић
Јасмина Митровић Марић

Технички секретари Организационог одбора Конгреса

Наташа Станковић Шошо
Мина Ђурић
Тања Ракић
Катарина Беговић
Бранко Вранеш
Никола Радосављевић
Стефан Милошевић
Лариса Малић
Снежана Кутрички

Реализацију изложбе помогли

Градски секретаријат за културу
града Београда
Министарство просвете,
науке и технолошког развоја
Савез славистичких друштава Србије

ПРЕДГОВОР	9
ПРЕДИСЛОВИЕ	9
РАЈНА ДРАГИЧЕВИЋ	
РАЈНА ДРАГИЧЕВИЧ	
Вук Стефановић Караџић, <i>Српски рјечник исцџолокован њемачким и латинским ријечма</i> , Беч, 1818.	21
ВИКТОР САВИЋ	
ВИКТОР САВИЧ	
<i>Рјечник из књижевних сџарина српских</i> . Написао Ђ. Даничић. Дио први (а – к) – Дио трећи (р – љ). У Биограду, у Државној штампарији, 1863–1864.	35
АНА МАЦАНОВИЋ	
АНА МАЦАНОВИЧ	
<i>Рјечник хрватскога или српскога језика</i> Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	51
НЕНАД ИВАНОВИЋ	
НЕНАД ИВАНОВИЧ	
<i>Речник српскохрватској књижевној и народној језика</i> Српске академије наука и уметности	65
НЕНАД ИВАНОВИЋ, НАТАША МИЛАНОВ	
Лексикографија српског књижевног језика – лексикографски програм у Матици српској	81
НЕНАД ИВАНОВИЧ, НАТАША МИЛАНОВ	
Лексикографија српског литературног језика – лексикографска програма Матице српској	81
НЕНАД ИВАНОВИЋ	
Описни речници савременог српског језика – ауторски приступ	97
НЕНАД ИВАНОВИЧ	
Дескриптивне словари савременог српског језика – ауторски приступ	97
ТАТЈАНА РУЖИН ИВАНОВИЋ	
Двојезични речници	113
ТАТЈАНА РУЖИН-ИВАНОВИЧ	
Двујезичне словари	113
АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЋ	
Историјски речници	129
АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЧ	
Историчке словари	129
СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ	
Етимолошки речници	141
СНЕЖАНА ПЕТРОВИЧ	
Етимолошке словари	141
ВЕСНА НИКОЛИЋ	
Деривациони речници	155
ВЕСНА НИКОЛИЧ	
Словообразоватељне словари	155
РАДА СТИЈОВИЋ	
Дијалекатски речници	169
РАДА СТИЈОВИЧ	
Диалектне словари	169
ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ	
Термиолошки речници	189
ВЛАДАН ЈОВАНОВИЧ	
Термиолошке словари	189
НАТАША ВУЛОВИЋ, НАТАША МИЛАНОВ	
Фразеолошки речници	203
НАТАША ВУЛОВИЧ, НАТАША МИЛАНОВ	
Фразеолошке словари	203

МИЛЕНА ЈАКИЋ Фреквенцијски речници	217
МИЛЕНА ЈАКИЧ Частотные словари	217
РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ Асоцијативни речници	233
РАЈНА ДРАГИЧЕВИЧ Асоциативные словари	233
НЕНАД КРЦИЋ Синонимски речници	245
НЕНАД КРЦИЧ Словари синонимов	245
ВАЛЕНТИНА ИЛИЋ Правописни и граматички речници	259
ВАЛЕНТИНА ИЛИЧ Орфографические и грамматические словари	259
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ Речници страних речи	275
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЧ Словари иностранных слов	275
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ Речници нових речи	293
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЧ Словари неологизмов	293
ВАСА ПАВКОВИЋ Речници језика писаца	305
ВАСА ПАВКОВИЧ Словари языка писателей	305
ЈЕЛЕНА ЈАНКОВИЋ Митолошки и фолклорни речници	315
ЈЕЛЕНА ЈАНКОВИЧ Мифологические и фольклорные словари	315
НЕЂО ЈОШИЋ Ономастички речници	329
НЕЂО ЈОШИЧ Ономастические словари	329
НЕНАД КРЦИЋ Тематски речници	341
НЕНАД КРЦИЧ Тематические словари	341
ВЕСНА НИКОЛИЋ Речници жаргона и табуизиране лексике	355
ВЕСНА НИКОЛИЧ Словари жаргонной и табуированной лексики	355
АНА БАРБАТЕСКОВИЋ Електронски речници	369
АНА БАРБАТЕСКОВИЧ Электронные словари	369
СПИСАК РЕЧНИКА И ПУБЛИКАЦИЈА СА ЛЕКСИКОГРАФСКОМ ГРАЂОМ	387
СПИСОК СЛОВАРЕЙ И ПУБЛИКАЦИЙ С ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИМ МАТЕРИАЛОМ	387

Историка ерспектива. О узроку за настајање Српског рјечника најбоље говори сам Вук у првој реченици Предговора Рјечника: „Већ има близу иљада година како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правага свог језика!“ Неколико страница даље, Вук каже и ово: „Ја сам из љубави к српскоме језику и из жеље да би му се што брже помогло, прије неколике године написао и издао на свијет Писменицу српскога језика [...] Из који сам узрока издао ону прву Српску грама-тику, из оније исти ево издајем и овај први Српски рјечник“.

1.1. Значај Рјечника и потреба за њим почетком XIX века. Срби су имали речнике и граматике и пре Вукових приручника, али у Рјечнику из 1818. године спроведена је Вукова језичка и правописна реформа, у чијој је суштини постављање народног језика у основу књижевног језика. У овом делу дате су основе савременог српског књижевног језика и у томе је његов највећи значај. Према речима академика Павла Ивића „Вукова језичка револуција била је та која је српским масама скратила пут до писмености (у сваком смислу те речи). Ту се налази тежиште Вуковог дела демократизације наше културе“. П. Ивић сматра „да се не може навести ниједно друго дело у историји српске културе које би одиграло већу улогу као прекретница, као полагање темеља“. Народна књижевност, чији језик је Вуковим залагањем постао књижевни, остала би на периферији научних истраживања да је књижевни српски језик остао славеносрпски. Вук Караџић у Предговору Рјечника описује српску језичку ситуацију у време објављивања ове књиге и каже „ако се наш списатељ родно у вароши, он већ није ни чуо праваго и чистога српског језика; ако ли се родно у селу, он је у ћетињство дошао у варош и онје за 10–15 година учећи науке на туђим језицима, морао заборавити и мислити српски [...] По највише наши књижевника и веће госпoде српске по Маџарској кажу да је славенски језик [славеносрпски, Р. Д.] прави српски језик, а овај што њим говори народ (и они) да је само свињарски и говедарски језик и да је покварен од првога“. Вук се у Рјечнику послужо Аделунговим начелом Пиши као што говориши, тј. засновао је у Рјечнику фонолошки правопис, што је било револуционарно. По први пут је употребно своју азбуку и слова љ, њ, ђ, њ, ј, љ, љ.1.2. Израда Рјечника. Вук је почео да скупља речи за Рјечник још 1813. године у Брзој Паланци, слушајући суења селацима и записујући речи које они користе. Године 1815, на наговор Јернеја Копитара, словеначког слависте који је живео и радио у Бечу, Вук је добио јак импулс да се посвети писању речника. Рад на Рјечнику Вук је започео у Бечу, али је ускоро наставио тај посао у српском манастиру Шипатаовац, где му је домаћин био Лукијан Мушићин, архимандрит и песник. Замолито је Копитара да му у Шипатаовац пошаље старије речнике – Стулијев, Јамбрешинеџ, Делабелин, Белостечев, као и Речник Руске академије. Из тих речника преузимао је оне речи које је чуо у српском народу.Замисао да речник не буде само лексикографско већ и етнографско и фолклорно дело припадала је Јернеју Копитару. Предлагао је Вуку да његов речник по свему личи на један речник новогрчког језика који се 1815. године израђивао у Цариграду и који је обиловао етнографским подацима. Због тога је и Вук, ради бољег разумевања неких речи, уносио и народне пословице, заговетке, песме, описивао обичаје и веровања.Године 1816. Вук се враћа у Беч са прикупљеним речничким материјалом, а затим, заједно са Копитаром, наставља рад на речнику. Састају се сваке вечери у кући Константина Емануела Ђике. У писму Лукијану Мушићком Вук каже: „Од 6 сати до 8 прегледамо Српски рјечник и долажемо му шта треба. Пред нама стоје два асталекст каталога (или стола, астал сам од вас у Срему научио) и на њима велики Аделунг у четири тома и Шелер у пет томова латинскијекс и два немачка.“ Вук је читао Копитару речи и објашњавао му њихово значење, а Копитар их је преводио на немачки и латински језик. Првобитна идеја била је да се речи преводe на немачки и италијански језик, али се од ње одустало.Када је Српски рјечник био завршен, требало је много времена да се објави. Иако је Вук окупио доста преумераната, то није било довољно за штампање. Осим тога, проблем је представљао и његов револуционисани правопис за који је било немогуће пронаћи штампарију у Бечу. После многобројних неуђања, Српски рјечник објављен је 1818. године у Бечу,1.3. Пријем Рјечника. Према опени академика Павла Ивића „...три су ствари у Рјечнику могле изазвати озбиљно негодовање присталица праваца којим се у српској књижевности до тада ишло. То су: народни језик очистићен од црквенословенских елемената, револуционисани правопис и јеканско наређе. Међутим, када се Рјечник појавио, ипсу ово били поводи за највишу јуку. Највише пажње и готово једнодушно зграњење у српском друштву привукле су две појединости од згреберазредног значаја: латинична орта у Вуковој ћирицици и многобројни нечедили изрази“.4. Друго издање Рјечника (1852). Вук је објавио и друго издање Рјечника. Било је то 1852. године. Многи сматрају да то није само ново издање Рјечника, већ нова књига. Док се Рјечник из 1818. године заснива на тршњинком говору, Рјечник из 1852. године заснива се и на другим дијалектима српског језика, чиме и књижевни српски језик добија наддијалекатски карактер. Увећан је и број обрађених речи. У првом издању има 26.270 речи, а у другом око 47.500 речи. Даље, у периоду између 1818. и 1852. Вук је путовао по земљама где живе Срби: Војводини, Угарској, Србији, Славонији, Хрватској, Боку, Црној Гори. За лексикографију нарочито је значајно његово велико путовање 1834–1835. по Приморују, у Предговору другом издању Рјечника Вук пише: „Ја сам оне рјечи што су наштампане прије дошло амо у главни, пак сам их послеје писао како сам их се могао опомињати; ове пак што се сад долажу кулно сам одавно по различнијем крајевима народа нашега, и овога посла ради путовао сам којекуда, као и.п., у Хрватску, Далмацију, Дубровник, Боку и Црну Гору“. На овом путовању Вук је добио прилику да проучи живи, говорни српски језик и да се изгради као лексикограф и скупљач народних умотворина.3. Другог издања Рјечника изабачена је опсежна лексика, која је изазвала много негодовања када се појавила у првом издању. Увећан је број туризмама са 2.500 на 3.500. И док је у првом издању Рјечника, управљајући се говором свог родног села Тршница, Вук дословно елиминисао фoнeму х у народним речима (сирома, ора), спроводио тзв. најновије јотовање (ћерати, ћевојка), претварао ми у мљ (млоги), у ви (тавинца) или у мљ (сумља), у другом издању све је ово изменио под утицајем дубровачког говора и говора муслимана у босанским градовима. У изради другог издања Вуку је помогао знаменити српски лингвиста Ђуро Даничић. Даничић је редиговао цео рукопис другог издања, укључујући и латински и немачки текст, а посредовао је и при увођењу четвороканџенатске норме у Рјечник из 1852. Рад на Вуковом Рјечнику Даничићу је помогао да формира сопствену концепцију речника, реализовану у његова два остварења: Речнику из књижевних старина српских и Рјечнику Југославенске академије (слова: А–чoбo).На речничкој платформи Расковник данас постоји и дигитализована верзија оба издања Вуковог Рјечника: http://raskovnik.org/. Речник је дигитализован у оквиру пројекта Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала Појмовник српске културе, чији је носилац Етнографски институт САНУ. 2. Грађа. Према анализи М. Поповића, међу 26.270 речи из Вуковог Рјечника, већину сачињавају речи из Вуковог родног краја, али има и преко двеста речи из Војводине, око шездесет речи из Србије (без Вукових

родног краја), песетак из Босне и Херцеговине. Већина црквенословенских речи су рускословенског порекла (живоначални, блажени, изумицајушчи, двери, чест). Ове речи Вук је преузео из манастирских књига у Шипатаовцу, а неколико српскословенских преузео је непосредно из народа или од тропишких калуђера. Једна од великих замерки на рауну Вукове језичке реформе, па и његовог Рјечника била је да у народном језику нема довољно речи за апстрактне појмове. Међутим, руска лингвисткиња Галина Јванко запажа да у Рјечнику из 1818. године има на стотине апстрактних речи: страх, јад, бол, туга, вера, зло, благо итд. Примећује, међутим, да су то углавном просте речи, а да међу извдешцима нема много оних са апстрактним значењем. Миодраг Поповић је пребројао око стo пeтeстeк апстрактних речи у Рјечнику, а међу њима има и простих и оних које су настале творбом речн: безумље, домислити, жалост, заборав, завичај, збор, знање, злочинство, истина, милост, мисао, неправда, опрез, намет, поштење, правда, радост итд. У Рјечнику је богато приказана лексика из народног свакодневног живота, из фолклора, земљорађе и сточарства. Рјечник је оскудан у ефери геогрфских назива, али богат личним именима. Меша Селимовић је запазио да највише синонима у Рјечнику имају речи за важне појаве и радње из свакодневног живота, као што су глаголи: рука, најести се, тући, ударити, јадан итд. М. Поповић наводи мноштво синонима за придев луд, велики број глагола који се одnose на Бeс, чeтpeдeст шeст рeчи мoтивисаних именнoм Бог (Богоје, Богољуб, Богомоља, Богорачици, божи, божур, побожан итд.), исто толико деривата именне врсте (кретић, скретић, покрштенник, укретићи, раскретити итд.). Вуков савременик Јован Стејић изнео је 1849. године неке речи којих нема у Вуковом Рјечнику: способност, строгост, благост, садашњост, прошлост, раскошност, доказ, крут, позив, услов, повод, победа, невин, порочан, савестан, казнити, одобрити итд. Културолошки сегменти Рјечника. Као објашњења уз обраду неких речи, Вук је често описивао српске обичаје, веровања, али и народне умотворине. Стручњаци за књижевност учили су да су у Рјечнику забележене све књижевне врсте народне књижевности: изреке (благослови, поздравни, заклетве), клетве, заговетке, пословице, тужбалице, молитве, беседе (здравнице), лирске песме, епски фрагменти, анегдоте, шалове, приповетке, легенде, демонолошка предања, ругалице итд. Вредност фолклорне грађе у Рјечнику први је осетио сам Вук, који је пред крај живота саставио дело Живот и обичаји народа српскога (oбј. постхумно 1867). У то дело ушао је Вуков избор текстова о народном животу из Рјечника. Академик Мирo Вуксановић, свeстaн велике књижевнo-метoдичнe и културoлoшкe вeрднoсти коју имају такви садржаји за српску књижевност и културу, објавио је 2012. године Српски рјечник или азбучни роман. Ово дело састоји се од оних Вукових одредница уз које је он написао неку народну умотворину, анегдоту или причу. А. Тојковић, музиколо, запажа да се на основу података из Рјечника могу груписати инструменти по данашњој научној подели на ударачке, дувачке и жичане и да се тиме може показати да је Вук забележио све главне музичке инструменте који су се у то доба употребљавали у српским крајевима. М.

НЕНАД ИВАНОВИЋ

НЕНАД ИВАНОВИЧ

Институт за српски језик САНУ

Описни речници савременог српског језика – ауторски приступ

Дескриптивныe словари сoврeмeннoгo сeрбскoгo јeзикa – aвтopскoгo пpистyпa

1. *Дефиниција.* Израда описних, једнојезичних речника српског језика обично се доводи у везу са лексикографским институцијама и тимовима лингвиста. Међутим, током XIX и XX века штампа се и одређени број дескриптивних речника који настају као резултат рада лингвистички образованих појединаца. Најчешће су то једнотомници, који обрађују у просеку око 50.000–70.000 речи. Ауторски приступ у поменутим речницима видљив је најпре у ставовима њихових састављача о намени и улози речника у говорној заједници, а затим и у избору фонда речи који се обрађује. Уз ово, поменути речници, у већој или мањој мери, примењују аутономна решења у обради која одступају од традиционалне лексикографске методологије свога времена. Историјски гледано, ауторски речници су често носиоци лексикографских иновација у већој мери него они традиционални, а њихова рецепција у културној и научној јавности зависи од више лингвистичких и ванлингвистичких чинилаца који одређују статус ових публикација у друштву.

2. *Почеци.* Почеци ауторске лексикографије српског језика везани су за припрему државног издања Вуковог *Рјечника*. Године 1885, после откупа права на штампање Вукових дела, при Академији наука се оснива

1. *Определение.* Разработку дескриптивных, одноязычных словарей сербского языка обычно связывают с лексикографическими институтами и коллективами лингвистов. Однако на протяжении XIX и XX веков из печати также выходит и определенное количество дескриптивных словарей, ставших результатом работы отдельных авторов с лингвистическим образованием. Чаще всего это однотомники объемом в среднем 50 000–70 000 слов. Авторский подход в указанных словарях заключается, прежде всего, в точке зрения их составителей на назначение и роль словаря в языковом сообществе, а затем в выборе анализируемого отобранного фонда слов. Плюс к вышесказанному, указанные словари в большей или меньшей степени применяют при анализе автономные решения, которые отступают от традиционной лексикографической методологии своего времени. С исторической точки зрения, авторские словари часто являются носителями лексикографических инноваций в большей мере, чем традиционные, а их восприятие культурной и научной общественностью зависит от множества лингвистических и экстралингвистических факторов, определяющих статус этих публикаций в обществе.

2. *Истоки.* Истоки авторской лексикографии сербского языка связаны с подго-

Одбор за издавање Вукових дела. Одбор је 1888. сачинио план за издавање *Рјечника*, да би 1890. овај посао поверио филологу Јовану Бошковићу. Издата је једна свеска овог речника (А–зивање), у малом тиражу, 1892. године. Управо због Бошковићевих ауторских интервенција на тексту Вуковог *Рјечника*, које нису прихваћене у научној јавности, издање је повучено и тек је 1898. штампано ново, које носи назив трећег (и првог државног) издања (прир. П. Ђорђевић и Љ. Стојановић).

План Ј. Бошковића за издавање *Рјечника* испрва је подразумевао само то да се у припреми за штампу унесу мање исправке (поправљање штампарских грешака, уметање „на ново додатих ријечи” и сл.). Међутим, временом је овај рад прерастао у својеврсну редакцију Вуковог *Рјечника*, која је од њега створила ново дело. Поменуте интервенције Ј. Бошковић је образложио аргументом да *Рјечник* на крају XIX века, у употребном смислу, представља историјски реликт: да би могао да служи практичним потребама, неопходно је да се у њега унесу измене које одсликавају „живот и узраст језика и напредак науке за прошлих 40 година”. Како би сачувао канонски статус текста Вуковог *Рјечника*, Ј. Бошковић га је донео без већих измена, а сопствене интервенције (које је сматрао суштином трећег издања) додао је уметнуте у тексту, у угластим заградама.

Смисао интервенција Ј. Бошковића био је у доношењу разних напомена о основном тексту: у навођењу синонима (нпр. **вамилија**, f. vide фамилија, [породица, братство, задруга, 2° родбина]); у проширивању латинских и немачких дефиниција речи (нпр. **замријети** ... aussterben, [dahinsterben, mit dem Tode abgehen]) и додавању нових зна-

товкој государственного издания словаря *Рјечник* Вука. В 1885 году, после выкупа права на издание сочинений Вука, при Академии наук формируется Комитет по изданию сочинений Вука. В 1888 году Комитетом был составлен план издания словаря *Рјечник*, и в 1890 году эта работа была поручена филологу Йовану Бошковичу. В 1892 году был выпущен один том этого словаря (А–зивање), малым тиражом. Именно из-за авторских вмешательств Бошковича в текст словаря *Рјечник* Вука, не принятых научной общественностью, издание было отозвано, и только в 1898 году было выпущено новое, которое носит название третьего (и первого государственного) издания (составители П. Джорджевич и Л. Стоянович).

План Й. Бошковича по изданию словаря *Рјечник* первоначально подразумевал, чтобы при подготовке к печати были внесены небольшие исправления (исправление типографских опечаток, внесение „новых добавленных слов” и т. п.). Однако со временем эта работа переросла в своего рода редакцию словаря *Рјечник* Вука, которая превратила его в новое произведение. Эти вмешательства Й. Бошковиц обосновал аргументом, что словарь *Рјечник* в конце XIX века, с точки зрения его употребления, представляет исторический реликт: чтобы его использовать на практике, необходимо внести в него изменения, отражающие «жизнь и рост языка и развитие науки за прошедшие 40 лет». В целях сохранения канонического статуса словарь *Рјечник* Вука, Й. Бошковиц подготовил его без крупных изменений, а собственные добавления (которые он считал сущностью третьего издания) он внес в текст в угловых скобках.

Смысл добавлений Й. Бошковича состоял во внесении различных примечаний в связи с основным текстом: в указании сино-

чења (нпр. **бошча** ... [1] у што се увија што, сам завитак; 2) опрегача]); у идентификацији корена (старословенских или славено-српских, као и корена других језика, нпр. старогрчког, латинског и др., нпр. **живети** ... [жнв-ж, жн-ти, сада живјети]). Уз ово, одреднице су испоређиване (гласом *испореди*) са речима „народним или добром књижевничким” којих нема у Вуковом *Рјечнику*, чиме је *Рјечник* отворен за прилив речи и значења из савременог језика. У неким одредницама мењан је распоред значења. У речнику су давана и нова, самостална тумачења (у облику етимолошких напомена о пореклу и значењу речи).

Интервенцијама на предлошку Вуковог *Рјечника* из 1852. године Ј. Бошковић је створио интегрално ауторско издање овог дела. Не дуго после њега, истим путем кренула су два лексикографа, Ф. Ивековић и И. Броз, који су најдаље одмакли у стварању речника српског класичног (Вуковог и вуковског) језика. Речник је издат 1901. године (две године након званичног увођења Вуковог правописа у Хрватској), у два тома, и носи назив *Рјечник хрвајскоја језика*.

Рад на речнику је започет 1894. године, на грађи од преко 100.000 листића које је И. Броз ексцерпирало из Вукових и Даничићевих дела. Речник је израдио Ф. Ивековић, који је после смрти И. Броза наставио ексцерпцију и грађи придодало још преко 20.000 листића из Вука и Даничића, и преко 3.000 листића из Његоша, М. Ђ. Милићевића и других српских писаца XIX века, као и из народних умотворина.

Рјечник хрвајскоја језика Ф. Ивековића и И. Броза садржи целокупан лексички фонд Вуковог *Рјечника*, као и сва пратећа значења. У том смислу, Ивековић је заузео сличан полазни став према Вуковом тексту као

нимов (на пример, **вамилија**, f. vide фамилија, [породица, братство, задруга, 2° родбина]); в расширении латинских и немецких определенных слов (на пример, **замријети** ... *aussterben*, [dahinsterben, mit dem Tode abgehen]) и добавлении новых значений (на пример, **бошча** ... [1] у што се увија што, сам завитак; 2) опрегача]); в идентификации корней (старославянских или славяносербских, а также корней из других языков, например, древнегреческого, латинского и др., например, **живети** ... [/iv-\, /i-ti, сада живјети]). Помимо этого, заглавные слова сравнивались (глосса *испореди*) со словами «народными или хорошими литературными», которых не было в словаре *Рјечник* Вука, тем самым словарь открывался для притока слов и значений из современного языка. В некоторых определениях был изменен порядок значений. В словаре также давались новые, самостоятельные толкования (в форме этимологических примечаний о происхождении и значении слова).

Внесением изменений в словарь *Рјечник* Вука от 1852 года Й. Бошкович создал интегральное авторское издание этого произведения. Вскоре после него тем же путем пошли два лексикографа, Ф. Ивекович и И. Броз, которые пошли еще дальше в создании словаря сербского классического (Вукова и вуковског) языка. Словарь издан в 1901 году (два года спустя после официального введения орфографии Вука в Хорватии) в двух томах, он называется *Рјечник хрвајскоја језика*.

Работа над словарем началась в 1894 году на материале, содержащем более 100 000 страниц, которые И. Броз отобрал из сочинений Вука и Даничича. Словарь составил Ф. Ивекович, который после смерти И. Броза продолжил отбор и добавил к материалу еще более 20 000 страниц из Вука и Даничича и более

Ј. Бошковић. Са друге стране, интервенције на тексту овог речника су обимније него код Бошковића и показују слободнији однос аутора према структури полазног текста. У заглављу изведених и сложених речи извођена је творбена анализа (нпр. *раз-мошайи*, *об(а)-сјайи*). Вукове дефиниције су преведене на српски језик и допуњене, а дат је и већи број синонима. У одређеним случајевима давале су и глосе о правилној употреби речи. Текст речника је обогаћен већим бројем примера.

Посматрано из историјске перспективе, и Бошковићев и Броз-Ивековићев речник имају једну заједничку одлику, а то је да су настали и као резултат констатације да Вуков *Рјечник* већ крајем XIX века, у употребном смислу, не задовољава потребе корисника за речником савременог језика. Поменута констатација, која потиче од увида у развој српског књижевног језика у другој половини XIX века, утицала је на то да се ауторска лексикографија већ у првој половини XX века окрене савременијим токовима.

3. *Развој*. До даљег развоја ауторске лексикографије српског језика долази током XX века, са речницима књижевног језика Л. Бакотића и М. Московљевића.

Речник српскохрватској књижевној језика Л. Бакотића (1936) у једном тому обрађује око 50.000 одредница. По избору речи и начину њихове обраде, он представља први приручни једнојезични речник у српској лексикографији. Израдом свога речника Л. Бакотић је приближио српску лексикографију модерним европским струјањима, будући да је његово дело израђено по угледу на француски речник *Larousse*. Идејом израде речника овог типа, уз Л. Бакотића, у првој половини

3 000 страниц из Негоша, М. Дж. Миличевича и других сербских писатеља XIX века, а также из устног народног творчества.

Словарь *Рјечник хрватској језика* Ф. Ивековича и И. Броза садржит весь лексический фонд словаря *Рјечник* Вука, а также все сопутствующие значения. В этом смысле Ивекович занял ту же исходную позицию в отношении текста Вука, что и Й. Бошковић. С другой стороны, вмешательства в текст этого словаря гораздо объемнее, чем у Бошковића, они показывают более свободное отношение автора к структуре исходного текста. В заголовках производных и сложных слов производился словообразовательный анализ (например, *раз-мошайи*, *об(а)-сјайи*). Определения Вука переведены на сербский язык и дополнены, также добавлено большее количество синонимов. В определенных случаях приводятся глоссы по правильному словоупотреблению. Текст словаря обогащен большим количеством примеров.

В историческом плане словари и Бошковића, и Броза-Ивековича имеют одну общую отличительную особенность, а именно, они возникли в результате констатации, что словарь *Рјечник* Вука уже в конце XIX века с точки зрения практического применения не удовлетворяет потребностям пользователей в словаре современного языка. Указанная констатация, вытекающая из оценки развития сербского литературного языка во второй половине XIX века, оказала влияние на то, что авторская лексикография уже в первой половине XX века обратилась к более современным тенденциям.

3. *Развитие*. Дальнейшее развитие авторской лексикографии сербского языка происходит в течение XX века, о чем свидетель-

XX века бавили су се и А. Белић, М. Московљевић и Св. Ристић.

Намера аутора, истакнута у Предговору речнику, била је да кориснику пружи што обимнију збирку речи из савременог језика, као и да што јаснијим и краћим дефиницијама објасни њихово значење. У ери структурализма, на ове захтеве је одговорено системским решењима којима претходе значајни теоријсколингвистички увиди. Тако су нпр. у обради глагола груписани свршени, несвршени и учестали глаголи: у једном речничком чланку су као одреднице наведени сви њихови видски ликови (нпр. **извести** (свр.) – **извозити** (несвр.) – **изважати** (уч.)). Дефинисани су само свршени глаголи, као и она значења других видова која се засебно лексикализују. Аутор је овај поступак образложио разликом између „значења учесталости радње” и „значења смисла глагола”; тј. налазом да при промени учесталости радње глагола значење смисла остаје „редовно увек исто”. Или: прилози у речнику су по правилу дати под придевском одредницом, као граматичке изведенице придева, а у основном значењу се дефинишу по моделу „на начин X” (при чему је „X” значење придева, нпр. **незнатно** ... 1. на незнатан начин ...). Једно од системских решења у овом речнику је и навођење, код глагола у основном значењу, информације о његовој прелазности/непрелазности. У случају да глагол алтернира у обе категорије, оне су римским бројевима одељене на значењске комплексе (нпр. **помрчати** ... I. непрел. потамнети; II. прел. учинити да нешто постане тамно). Системска решења у обради примењена су и при формулисању значења речи, као нпр. подела на основно и секундарна, од њега изведена значења (нпр. **нокат** ... 1. рожни израст ... на горњем крају прстију човека и чампара неких животиња; 2.

ствуют словари литературног језика Л. Бакотича и М. Московлевича.

Однотомнијим словарем *Речник српскохрватској књижевној језика* Л. Бакотича (1936) садржит око 50 000 вокабула. По избору слов и способу их анализа он се први пут представља као справочним једнојезичним словарем у српској лексикографији. Состављеним својим словарем Л. Бакотич приближио српску лексикографију к савременим европским тенденцијама, так как его труд составлен по образцу французского словаря *Larousse*. Идея составления словаря такого типа, помимо Л. Бакотича, в первой половине XX века интересовала также А. Белича, М. Московлевича и Св. Ристича.

Задачей автора, подчеркнутой в *предисловии* к словарю, было предоставить пользователю максимально объемное собрание слов современного языка, а также как можно более ясными и краткими определениями объяснить их значение. В эпоху структурализма ответ на эти требования времени заключался в системных решениях, которым предшествовали значительные теоретические лингвистические исследования. Так, например, при анализе глаголов были сгруппированы глаголы совершенного, несовершенного вида и частоты действия: в одной словарной статье в качестве заглавных слов указаны все их видовые формы (например, **извести** (свр.) – **извозити** (несвр.) – **изважати** (уч.)). Определения даны только к глаголам совершенного вида, а также приводятся значения других видов, которые лексикализируются отдельно. Автор обосновал эти действия разницей между «значением частоты действия» и «значением смысла глагола», то есть выводом, что при изменении частоты действия глагола значение смысла остается «регулярно одно и то же». Или: наречия в словаре, как правило, даны под определением при-

врх од лемеша у плугу; 3. зуб на пушци ...), или дефинисање значења по принципу лексичкограматичке спојивости (што је решење преузето из преводне лексикографије, нпр.: **кратак** ... 1. што има малу дужину ... *-ићко одело*; 2. што је сажето: *-ићак извод*; 3. што је ограничено: *ићај је човек краићак* ...).

Речник савременог српскохрватског језика с језичким савјетником М. Московљевића (1. изд. 1966, 2. изд. 1990) у једном тому обрађује око 50.000 речи. Почев од 1933. године, М. Московљевић је радио у Лексикографском одсеку Академије, као лексикограф и уредник РСАНУ. Руководилац је израде и један од аутора *Одлудне свеске Речника српскохрватског књижевног језика* (1953), у којој су истражени принципи обраде: гл. **јесам/бити, видети, дићи**, придева **велик, бео**, именица **баба, дан**, везника **али** и других речи.

У предговору *Речнику* аутор је формулисао општа начела избора и обраде лексике. У речник нису ушле „уско професионалне речи“, затим покрајинске и дијалекатске речи, застареле речи и локализми, будући да, по његовом мишљењу, не одражавају карактер књижевног језика. Даље, у равни граматичке структуре аутор се доследно држао поделе на основне речи и граматичке изведенице, па је увео принцип да се у речнику не обрађују деминутиви и аугментативи, затим придеви са наставцима *-ин, -ов* и *-ски* (осим ако не улазе у састав неког израза или техничког термина), глаголске именице с наставком *-ње*, повратни глаголи, као ни већина прилога – изузев у случајевима када акценат или значење ових речи не одударују од чисто граматичког. При дефинисању сваке речи навођена су њена најраспрострањенија значења, која одговарају времену половине XX века. По угледу на решења у РСАНУ, посеб-

лагателног, как грамматические производные прилагательных, а в основном значении они определяются по модели: «способом Х» (при этом «Х» – значение прилагательного, например, **незнатно** ... 1. на незнатан начин ...). Одним из системных решений в этом словаре является приведение для глаголов в основном значении информации о его переходности/неперходности. Если глагол может относиться к обеим категориям, они разделены римскими цифрами на комплексы значений (например, **помрчати** ... I. непрел. потамнети; II. прел. учинити да нешто постане тамно). Системные решения при анализе применены также при формулировке значений слов, как, например, деление на основное и вторичные, производные от него значения (например, **нокат** ... 1. рожни израст ... на горњем крају прстију човека и чампара неких животиња; 2. врх од лемеша у плугу; 3. зуб на пушци ...), или определение значения по принципу лексико-грамматической связанности (это решение перенято из переводной лексикографии, например: **кратак** ... 1. што има малу дужину ... *-ићко одело*; 2. што је сажето: *-ићак извод*; 3. што је ограничено: *ићај је човек краићак* ...).

Однотомный словарь *Речник савременог српскохрватског језика с језичким савјетником* М. Московлевича (1 изд. 1966, 2 изд. 1990) содержит около 50 000 слов. Начиная с 1933 года, М. Московлевич работал в Отделе лексикографии Академии как лексикограф и редактор Словаря Сербской академии наук и искусств. Он являлся руководителем составления и одним из авторов *Одлудне свеске Речника српскохрватског књижевног језика* (1953), в которой исследовались принципы анализа глаголов **јесам/бити, видети, дићи**, прилагательных **велик, бео**, существительных **баба, дан**, союза **али** и других частей речи.

но су издавани изрази и идиоми. У саставу речника штампан је језички саветник са граматичким, акценатским, правописним и стилским упутствима о правилној употреби речи.

Целокупан тираж првог издања *Речника М. Московљевића* уништен је недуго по изласку из штампе, тако да је овај речник остао без озбиљне оцене и критике у јавности. Друго издање из 1990. године показује не само документарну, већ и велику стручну вредност овог дела.

4. *Савремено сјање*. Савремену описну лексикографију ауторског приступа представљају *Школски речник сјањанодној српскохрватској / хрватској српској језика М. Јоцић и В. Васић* (том 1, А–Љ, 1988, и том 2, М–По, 1989), и *Речник савременој српској књижевној језика Ђ. Оташевића* (св. 1, а–авункулат, 2005, и св. 2, ага–аих, 2008).

Школски речник М. Јоцић и В. Васић представља речник у првом реду намењен деци основно- и средњошколског узраста, а може се користити и као лексиколошки приручник у настави српског језика. Као основни извори грађе узети су постојећи школски речници, речници говорног развоја деце предшколског узраста, уџбеници, текстови лектире, текстови телевизијских емисија намењених деци и др. Специфична намена овог речника утицала је на структуру речничког чланка, који је прилагођен узрасту примарних корисника.

Речи у овом речнику се формулишу у хијерархијском поретку, од конкретног према апстрактном. Тако се нпр. именица **језик** дефинише као *јљоснај, јокрејљив мишићни орган у усној дужи човека и виших животиња ... а код човека и као говорни орган*, а у наставку дефиниције се додаје да се *све оно што је својим обликом и ујошребом*

В предислови к *Словару* аутором сформулирани общи принципи выбора и анализа лексики. В словарь не вошли «узкоспециальные термины», областная и диалектная лексика, устаревшие слова и локализмы, так как, по его мнению, они не отражают характер литературного языка. Далее, в плоскости грамматической структуры автор последовательно придерживается разделения на основные слова и грамматические производные, в связи с чем он ввел принцип, что в словаре не анализируются диминутивы и аугментативы, далее, прилагательные с суффиксами *-ин, -ов* и *-ски* (если только они не входят в состав какого-либо выражения или технического термина), отглагольные существительные с суффиксом *-ье*, возвратные глаголы, а также большинство наречий, за исключением случаев, когда ударение или значение этих слов отступают от чисто грамматического. При определении каждого слова указываются его наиболее распространенные значения, соответствующие периоду середины XX века. По образцу решений, примененных в Словаре Сербской академии наук и искусств, отдельно выделены устойчивые выражения и идиомы. В составе словаря выпущен лингвистический справочник с грамматическим, акцентуационным, орфографическим и стилистическим руководствами по правильному словоупотреблению.

Весь тираж первого издания *Словаря М. Московевича* был уничтожен вскоре после выхода из печати, поэтому этот словарь остался без серьезной оценки и критики общественности. Второе издание 1990 года показывает не только документальную, но и большую профессиональную ценность этого труда.

4. *Современное состояние*. Современную дескриптивную лексикографию с авторским подходом представляют словари *Школски реч-*

слично језику ... *ѿакође назива језик*. Примери су конструисани тако да илуструју типичну употребу речи у српском језику. Посебан део речничког чланка чине колокације именице **језик** са придевима у свим побројаним значењима (*дечији језик / дијломатски језик / ѿворни језик / ѿајни језик*).

Речник Ђ. Оташевића комбинује традиционална лексикографска решења са новим приступима речничкој обради. Овај речник обрађује савремену стандардну лексику српског књижевног језика. Грађом је обухваћен период од половине XX века до садашњег времена, а чини је преко 330 референци (око 150 претежно књижевних аутора, преко 100 новина и часописа, око 80 речника и лексикона). У грађу је као легитиман извор укључен интернет.

Полазећи од микроструктуре речничког чланка, запажа се да је он формално подељен на рубрике у којима се дају различити типови информација о речи. Поред традиционално формулисаних рубрика: *зајлавање* (одредница и граматичка информација), *дефиниције*, *ѿримери*, *ѿорекло речи* (као засебно издвојене информације), *фразологије*; у речнику се јављају и мање познате рубрике: *устиаљени сѿојеве речи* (колокације), *вишечлани ѿермини* и *најомене лексикоѿрафа*.

Новину у речнику Ђ. Оташевића представља и начин формулисања и акцентовања одреднице. Одредница може бити једночлана, али и дво- и вишечлана јединица (нпр. **авион с вертикалним полетањем и слетањем, авангардни цез** и др.). Квалификатором „уб.“ (ичајено) региструје се општеприхваћени акценат речи који одступа од акценатских правила (абѿлиција, уб. абѿлиција). Иако је распоред одредница у

речнику *стандардној српскохрватској / хрватској српској језика* М. Ђоцић и В. Васич (том 1, А–Љ, 1988, и том 2, М–По, 1989) и *Речник савременој српској књижевној језика* Дж. Оташевича (т. 1, а–авункулат, 2005, и т. 2, агаих, 2008).

Школски речник М. Ђоцић и В. Васич јавља се словарем, у прву очередь, предназначеним за деце млађег и средњег школског возраста, но такође он може ипользоваться как лексикологический справочник при преподавании сербского языка. В качестве основного источника материала взяты существующие школьные словари, словари для развития речи детей дошкольного возраста, учебники, хрестоматии, тексты детских телепрограмм и т. д. Специфическое назначение этого словаря повлияло на структуру словарной статьи, адаптированную к возрасту целевых пользователей.

Слова в этом словаре выстроены в иерархическом порядке, от конкретного к абстрактному. Так, например, существительное **језик** определяется как *ѿљоснаѿи, ѿокреѿиљив мишиѿни ѿрѿан у усној дуѿљи човека и виших живѿињња ... а код човека и као ѿворни ѿрѿан*, а в продолжении определения дается дополнение, что *све оно шѿио је својим обликом и уѿѿѿребом слично језику ... ѿакође назива језик*. Примеры скомпонованы таким образом, чтобы иллюстрировать типичное употребление слов в сербском языке. Отдельную часть словарной статьи составляют коллокации существительного **језик** с прилагательными во всех перечисленных значениях (*дечији језик / дијломатски језик / ѿворни језик / ѿајни језик*).

Словарь Дж. Оташевича представляет сочетание традиционных лексикографических решений с новыми подходами к словарному анализу. Этот словарь содержит со-

речнику азбучан, структура дефиниције указује на поделу на основне и изведене речи. Основне речи се дефинишу (нпр. **авантура** 1–5), док се изведене дефинишу упућивањем на појединачна значења основних (**авантурица**: дем и хип. од авантура 1/2/3...). Избор примера показује усмерење лексикографа на диверзитет контекста употребе речи, а не на диверзитет извора, па се срећу случајеви у којима сви примери дати уз једно значење припадају истом извору. Напомена о пореклу речи даје се и за одомаћене речи (нпр. авион, фр. *avion*). У речнику су посебно наведене колокације и устаљени спојеви (нпр. уз одр. **авион**: *вожња авионом, возићи авион, ошетићи авион* и др.), посебно изрази, а посебно термилошке синтагме. Најфреквентније термилошке синтагме у речнику добијају статус вишечланих одредница.

5. *Закључак*. У српској описној лексикографији XIX и XX века изразита је тежња да се дође до приручног речника малог обима који ће избором речи и њиховом обрадом бити модеран и прилагођен свакодневној употреби. Све ово има за резултат низ ауторских речника који деле више заједничких особина: увођење нових речи, обраду доминантних и актуелних значења, фиксирање говорних обрта и фраза, унакрсно испоређивање речи и др. У равни структуре речничког чланка, ауторски речници теже системским решењима заснованим на граматици, која смањују простор обраде и повећавају њену учинковитост. Све ово чини да ауторска описна лексикографија чини једну од најагилнијих и најнапреднијих гра-на српске лексикографије у целини.

временну стандартну лексику сербског литературног језика. Материалом охвачен период с средине XX века до савремених дана, у него улази више 330 изворних (око 150 преимуђественно аутора уђођественној литератури, више 100 гзета и журинала, око 80 словаря и лексикона). В материале в качестве легитимног источника включен Интернет.

Исходя их микроструктуры словарной статьи, можно отметить, что она формально поделена на рубрики, в которых приводятся различные типы информации о лексеме. Наряду с традиционными рубриками: *заголовок* (заглавное слово и грамматическая информация), *определения*, *примеры*, *происхождение слова* (как отдельно выделенная информация), *фразеологизмы*, в словаре имеются и менее известные рубрики: *устойчивые словосочетания* (колокации), *многочленные термины* и *примечания лексикографа*.

Еще одним новшеством в словаре Дж. Оташевича является способ формулирования и акцентуации заглавного слова. Заголовочная единица может быть как одночленной, так и дву- и многочленной единицей (например, **авион с вертикалним полетањем и слетањем, авангардни цез** и др.). Классификатором „уб.“ (ичажено) регистрируется общепринятая акцентуация слова, отступающая от правил акцентуации (аболицја, уб. аболиција). Несмотря на то, что заголовочные единицы в словаре идут в алфавитном порядке, структура определений указывает на деление на основные и производные слова. Основные слова имеют определение (например, **авантура** 1–5), тогда как производные в определении имеют отсылку к отдельным значениям основных (**авантурица**: дем и хип. од авантура 1/2/3...). Выбор примеров пока-

ЛИТЕРАТУРА:

Радосав Бошковић: „Из поговора”, *Српски рјечник*, треће издање (прво државно), Београд, 1892, XIII–XX. В. П. Гудков, Е. И. Якушкина: „Сербская лексикография”, *Славянская лексикография*, международная коллективная монография, отв. ред. М. И. Чернышева, Москва, 2013, 146–165. Vatroslav Jagić: „Rječnik hrvatskoga jezika. Skupili i obradili dr. Fr. Iveković i dr. Ivan Broz. Svezak I” (prikaz), „ib., Svezak II” (prikaz), V. Jagić, *izabrani kraći spisi*, Zagreb, 1948 [1901 (Sv. I), 1902 (Sv. II)], 548–557 (Sv. I) i 558–571 (Sv. II). Ђорђе Оташевић: „Школски речници српског језика”, *Лексикологија и лексикографија у свјетлу савремених иприсијуа*, Београд, 2016, 289–304. Tvrtko Prčić, *Ka savremenim srpskim rečnicima*, Novi Sad, 2018.

СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКО
 ГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА
 ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРП
 КА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГ
 РАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУ
 КА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНА
 С СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСК
 А ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКО
 ГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГ
 РАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИ
 ЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИ
 ЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГ
 РАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА
 ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС
 СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА
 ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИ
 ЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСКА Л
 ЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУКА ДО ДА
 НАС СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИ
 ЈА ОД ДВУКА ДО ДАНАС СРПСК
 А ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ДВУК
 А ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕКСИКОГ
 РАФИЈА ОД ДВУКА
 ДО ДАНАС СРПСКА ЛЕ
 КСИКОГРАФИЈА ОД ДВ
 УКА ДО ДАНАС СРП
 СКА ЛЕКСИКОГРА
 ФИЈА ОД ДВУКА ДО
 ДАНАС СРПСК
 А ЛЕКСИКОГ
 РАФИЈА ОД ДВ
 УКА ДО ДА
 НАС СРП
 СКА ЛЕ
 КСИ
 КО

зывает стремление лексикографа к контекстной вариативности словоупотребления, а не к вариативности источников, в связи с чем встречаются случаи, когда все примеры, приведенные для одного значения, относятся к одному источнику. Примечание о происхождении слова дается и для ассимилированных заимствований (например, авион, фр. avion). В словаре отдельно приводятся колокации и устойчивые выражения (например, уз одр. **авион**: *вожня авионом, возији авион, ојейи авион* и др.), отдельно фразеологизмы и отдельно терминологические синтагмы. Наиболее частотные терминологические синтагмы в словаре получают статус многочленных заголовочных единиц.

5. *Заключение.* В сербской дескриптивной лексикографии XIX и XX века выражено стремление получить справочный словарь малого объема, который по выбору лексики и порядку ее анализа будет современным и приспособленным для ежедневного использования. В результате появился ряд авторских словарей, имеющих много общих особенностей: введение новой лексики, анализ доминантных и актуальных значений, фиксация разговорных оборотов и фраз, перекрестное сопоставление слов и др. В плане структуры словарной статьи авторские словари имеют тенденцию к системным решениям, основанным на грамматике, сокращающим простор для анализа и увеличивающим его эффективность. Все это свидетельствует о том, что авторская дескриптивная лексикография составляет одну из наиболее активных и прогрессивных областей сербской лексикографии в целом.

